

Krzysztof Franciszek Symela

<https://orcid.org/0000-0001-9586-6349>

DOI:10.34866/qg75-9883

Recenzja publikacji *Portret nauczycieli zawodu* (edycja 2024)

Review of the publication *Portrait of Vocational Teachers* (2024 edition)

Key words: vocational education teachers, vocational training system, teacher professional development, generational gap in education, labour market and education.

Abstract: The report *Portrait of Vocational Teachers* (2024 edition), prepared by the Educational Research Institute (IBE), is the most comprehensive study to date on the situation of vocational education teachers in Poland. It is based on data from the Educational Information System (SIO), the School and Educational Institution Register (RSPO), the Central Statistical Office (GUS), and qualitative research. The authors present demographic and professional characteristics of vocational teachers, along with detailed profiles for 238 occupations.

Findings reveal serious staffing challenges: the average age of vocational teachers exceeds 48 years, and only 18% are in their first five years of teaching. Many vocational fields lack postgraduate or qualification programmes that would allow specialists to acquire pedagogical credentials. The report also highlights the low social prestige of vocational education, outdated training infrastructure, and excessive administrative burden on teachers.

The review emphasizes the report's high methodological quality and practical value. It provides a strong analytical and data-driven foundation for educational policy and workforce planning. Key recommendations include:

- developing a national system for teacher training and professional development,
- supporting young teachers through mentoring and flexible employment schemes,
- strengthening cooperation between schools and employers,
- improving the social image and status of vocational teachers,
- establishing a regular monitoring system for the vocational teaching workforce.

Overall, the report represents a significant step toward modernizing and professionalizing vocational education in Poland, and toward building a sustainable system that supports the development and recognition of vocational teachers.

Słowa kluczowe: nauczyciele kształcenia zawodowego, szkolnictwo branżowe, doskonalenie zawodowe nauczycieli, luka pokoleniowa w edukacji, rynek pracy i edukacja.

Streszczenie: Publikacja *Portret nauczycieli zawodu* (edycja 2024) opracowana przez Instytut Badań Edukacyjnych stanowi najbardziej kompleksową analizę środowiska nauczycieli kształcenia zawodowego w Polsce. Raport opiera się na danych z Systemu Informacji Oświatowej, Rejestru Szkół i Placówek Oświatowych, GUS oraz badaniach jakościowych. Autorzy przedstawiają charakterystykę demograficzną, zawodową i edukacyjną tej grupy, a także szczegółowe profile nauczycieli dla 238 zawodów.

Wyniki wskazują na poważne wyzwania kadrowe: średni wiek nauczyciela zawodu przekracza 48 lat, a udział młodych nauczycieli (ze stażem poniżej 5 lat) wynosi zaledwie 18%. W wielu branżach brakuje studiów podyplomowych i kursów kwalifikacyjnych umożliwiających uzyskanie uprawnień pedagogicznych, co ogranicza dopływ nowych kadr. Zidentyfikowano również problem niskiego prestiżu społecznego szkolnictwa branżowego, przestarzałej infrastruktury dydaktycznej i nadmiernej biurokracji.

Recenzja podkreśla wysoki poziom merytoryczny i użyteczność praktyczną raportu. Dokument łączy walory naukowe z aplikacyjnymi i może stanowić podstawę do reform systemowych. Wśród kluczowych rekomendacji wskazano:

- rozwój krajowego systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli zawodu,
- wsparcie młodych kadr poprzez mentoring i elastyczne formy zatrudnienia,
- wzmocnienie współpracy szkół z pracodawcami,
- działania na rzecz podniesienia prestiżu zawodu nauczyciela,
- wprowadzenie cyklicznego monitoringu kadry kształcenia zawodowego.

Publikacja stanowi ważny krok w kierunku modernizacji i profesjonalizacji edukacji zawodowej w Polsce oraz budowania nowoczesnego systemu wspierania nauczycieli zawodu.

Charakterystyka opracowania

Publikacja *Portret nauczycieli zawodu (edycja 2024)*, Instytut Badań Edukacyjnych – Państwowy Instytut Badawczy, Warszawa 2025, jest pracą zbiorą autorstwa zespołu: dr B. Iwańczak, dr M. Koss-Goryszewska, M. Ostaszewski, M. Rostworowski, A. Stanaszek. Stanowi kompleksową diagnozę środowiska nauczycieli kształcenia zawodowego w Polsce.

Publikacja jest jednym z najważniejszych opracowań diagnostycznych dotyczących stanu kształcenia zawodowego w Polsce w ostatnich latach. Jej celem jest kompleksowe przedstawienie profilu zawodowego, demograficznego i edukacyjnego nauczycieli kształcenia zawodowego oraz identyfikacja trendów i wyzwań, które kształtują tę grupę zawodową w dynamicznie zmieniających się warunkach gospodarczych i społecznych. Raport stanowi również próbę odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu obecny system szkolnictwa branżowego jest przygotowany na przyszłe potrzeby rynku pracy i transformację technologiczną.

Opracowanie stanowi na dzień dzisiejszy najpełniejszą w Polsce diagnozę środowiska nauczycieli kształcenia zawodowego, przygotowaną na podstawie danych

z SIO, RSPO, GUS i badań jakościowych. Raport prezentuje zarówno analizę ogólną, jak i profile dla 238 zawodów, integrując dane demograficzne, strukturalne i rynkowe. Wysoka jakość analizy i czytelna struktura czynią z niego narzędzie o znaczeniu strategicznym dla polityki edukacyjnej i rynku pracy. Autorzy przedstawiają zarówno analizę ogólną, jak i szczegółowe portrety nauczycieli w poszczególnych zawodach, co nadaje raportowi dużą wartość poznawczą i praktyczną.

Atutem publikacji jest powiązanie warstwy analitycznej z interaktywną bazą danych online (<https://nauczyciele.ibe.edu.pl>), co pozwala użytkownikom na dynamiczne eksplorowanie informacji i wykorzystanie ich w planowaniu kadrowym, badaniach lub ewaluacji systemu kształcenia zawodowego.

Najważniejsze ustalenia raportu

Analiza zawarta w publikacji *Portret nauczycieli zawodu (edycja 2024)* pozwala na sformułowanie szeregu kluczowych wniosków dotyczących stanu i struktury kadry nauczycieli kształcenia zawodowego w Polsce. Dane ilościowe i jakościowe zaprezentowane przez autorów ukazują zarówno mocne strony systemu, takie jak stabilność zatrudnienia i wysoki poziom kwalifikacji nauczycieli, jak i poważne wyzwania związane z jego przyszłością – w szczególności starzenie się kadry, niedobory nauczycieli w wybranych zawodach technicznych oraz ograniczony dopływ nowych specjalistów do zawodu.

Wnioski te mają istotne znaczenie nie tylko dla środowiska oświatowego, ale także dla decydentów odpowiedzialnych za kształtowanie polityki edukacyjnej, planowanie sieci szkół oraz prognozowanie potrzeb rynku pracy.

Z warstwy poznawczej raportu dowiadujemy się m.in. że:

- Średni wiek nauczycieli zawodu w 2024 r. wyniósł ok. 48–49 lat; w połowie poświatów zatrudnieni są nauczyciele powyżej 70 roku życia. Oznacza to poważne ryzyko luki pokoleniowej.
- Występuje niski poziom rotacji – aż 89% nauczycieli kontynuowało zatrudnienie z roku poprzedniego, co wskazuje na stabilność, ale też ograniczoną wymianę pokoleniową.
- Istnieje zróżnicowanie demograficzne i strukturalne – w zależności od branży występują różnice w wieku, płci i poziomie kwalifikacji (np. dominacja mężczyzn w zawodach technicznych, kobiet w usługowych).

Zauważalny jest brak systemowych możliwości doskonalenia – w wielu zawodach nie istnieją studia podyplomowe ani szkolenia umożliwiające zdobycie uprawnień pedagogicznych do nauczania określonego zawodu.

Występuje niedobór kadry w wybranych zawodach i koncentracja placówek w dużych miastach prowadzą do ograniczonej dostępności kształcenia w mniejszych powiatach.

- Problemy wskazywane przez nauczycieli obejmują m.in. nadmierną biurokrację, niedostateczne wyposażenie pracowni, niewystarczające wsparcie w kontaktach z pracodawcami i brak aktualnych materiałów dydaktycznych.

Ocena merytoryczna

Analiza publikacji *Portret nauczycieli zawodu (edycja 2024)* pozwala stwierdzić, że opracowanie charakteryzuje się wysokim poziomem merytorycznym, rzetelnością metodologiczną oraz dużą wartością poznawczą i praktyczną. Autorzy umiejętnie połączyli dane ilościowe z analizą kontekstową, tworząc spójny obraz kondycji kadry kształcenia zawodowego w Polsce. Wprowadzenie jednolitej struktury opisu zawodów i zastosowanie podejścia porównawczego nadaje raportowi charakter analizy systemowej, a nie wyłącznie statystycznej.

Publikacja prezentuje kompleksowe ujęcie tematu – od danych ogólnopolskich po analizy regionalne i branżowe. Wysoko należy ocenić także przejrzystość układu raportu oraz klarowny język, który sprawia, że dokument jest przystępny nie tylko dla badaczy, ale także dla praktyków edukacji, samorządów i administracji oświatowej.

Szczególną wartość dodaną stanowi możliwość analizy danych w ujęciu powiatowym, co pozwala na precyzyjne diagnozowanie lokalnych potrzeb kadrowych oraz planowanie polityki oświatowej na poziomie terytorialnym. Raport ma więc duży potencjał aplikacyjny — może być wykorzystywany zarówno w planowaniu strategicznym, jak i w działaniach operacyjnych, takich jak rekrutacja, doskonalenie nauczycieli czy rozwój sieci szkół branżowych. Może być wykorzystywany przez kuratoria, JST, ośrodki doskonalenia nauczycieli oraz ministerstwa przy planowaniu polityki kadrowej i edukacyjnej.

Uwagi krytyczne

Pomimo wysokiej wartości merytorycznej i kompleksowego charakteru raportu, analiza ujawnia również pewne ograniczenia i obszary wymagające pogłębienia w przyszłych edycjach. Uwag tych nie należy traktować jako zarzutów wobec opracowania, lecz jako wskazania kierunków doskonalenia narzędzia badawczego i analitycznego, które ma stać się filarem systemowego monitoringu kształcenia zawodowego. Ich uwzględnienie mogłoby dodatkowo zwiększyć użyteczność raportu w planowaniu polityki edukacyjnej oraz w zarządzaniu kadrami oświatowymi. Najważniejsze kwestie wymagające dalszej refleksji obejmują:

- Potrzebę pogłębionej analizy przyczyn braku dopływu nowych kadr (np. barier finansowych, prestiżu zawodu, warunków pracy).
- W niewystarczającym stopniu zaprezentowano perspektywę nauczycieli praktycznej nauki zawodu, których sytuacja zawodowa i potrzeby różnią się od nauczycieli teoretycznych.
- Dane z SIO, jak zauważają sami autorzy, nie zawsze odzwierciedlają realny stan kadry – szczególnie w zawodach rzadkich lub interdyscyplinarnych, gdzie występują klasy wielozawodowe i niestandardowe formy zatrudnienia.

Publikacja ma charakter przede wszystkim diagnostyczny, z ograniczoną liczbą rekomendacji o charakterze strategicznym lub operacyjnym.

Rekomendacje dla polityki edukacyjnej

Analiza zawarta w raporcie *Portret nauczycieli zawodu (edycja 2024)* jednoznacznie wskazuje, że utrzymanie i rozwój jakości kształcenia zawodowego w Polsce wymaga działań o charakterze systemowym. Obecny stan kadry nauczycieli zawodu – starzejącej się, nierównomiernie rozmieszczonej i pozbawionej dostępu do spójnego systemu doskonalenia – stwarza ryzyko pogłębiania się luki kompetencyjnej w obszarze edukacji zawodowej. Dlatego konieczne jest opracowanie długofalowej strategii rozwoju kadry kształcenia zawodowego, obejmującej zarówno wsparcie nowych nauczycieli, jak i wzmacnianie potencjału tych już pracujących w systemie.

Poniżej przedstawiono kluczowe rekomendacje wynikające z analizy raportu:

- Wzmocnienie systemu kształcenia i doskonalenia nauczycieli zawodu – tworzenie programów studiów podyplomowych i kursów kwalifikacyjnych dla zawodów, w których nie istnieje żadna oferta.
- Zwiększenie atrakcyjności zawodu nauczyciela praktycznej nauki zawodu poprzez elastyczne formy zatrudnienia, wyższe wynagrodzenia i ścieżki awansu dostosowane do doświadczenia branżowego.
- Zintegrowanie danych SIO z bazami rynku pracy w celu monitorowania rzeczywistego zapotrzebowania na kadry edukacyjne w poszczególnych branżach.
- Rozwój partnerstw szkół z przedsiębiorstwami, które mogą wspierać kształcenie praktyczne i ułatwiać transfer wiedzy technologicznej.
- Systemowe wsparcie młodych nauczycieli – mentoring, sieci współpracy, programy adaptacyjne.
- Utrwalenie cykliczności raportu – publikacja corocznych edycji „Portretu nauczycieli zawodu” powinna stać się stałym elementem monitoringu edukacji zawodowej.

Podsumowanie

Publikacja *Portret nauczycieli zawodu (edycja 2024)* stanowi ważny i potrzebny głos w dyskusji o przyszłości kształcenia zawodowego w Polsce. Opracowanie to nie tylko rzetelnie diagnozuje aktualny stan kadry nauczycielskiej, lecz także wskazuje kierunki działań niezbędnych do utrzymania konkurencyjności polskiego systemu edukacji zawodowej w kontekście przemian technologicznych, demograficznych i gospodarczych.

Z perspektywy systemowej raport wnosi cenny wkład w budowanie zintegrowanego systemu monitorowania kadry oświatowej. Może stanowić fundament dla opracowania długofalowej strategii rozwoju nauczycieli kształcenia zawodowego, powiązanej z polityką rynku pracy, transformacją cyfrową oraz reformą szkolnictwa branżowego. Jego wyniki wskazują na konieczność powiązania polityki edukacyjnej z planowaniem gospodarczym oraz z instrumentami finansowymi wspierającymi modernizację szkolnictwa zawodowego.

W wymiarze unijnym publikacja wpisuje się w cele i rekomendacje dokumentów strategicznych takich jak Europejski Obszar Edukacji (European Education Area), Agenda na rzecz umiejętności (European Skills Agenda) oraz inicjatywa VET for the Future of Work. Wyniki raportu mogą być bezpośrednio wykorzystane przy projektowaniu działań w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+), Funduszu Sprawiedliwej Transformacji (FST) oraz w programach Erasmus+ i Europejskiego Roku Umiejętności. Raport potwierdza, że kluczowym wyzwaniem dla Polski – podobnie jak dla innych krajów UE – jest odmłodzenie kadry nauczycieli zawodu, podnoszenie ich kompetencji cyfrowych i branżowych oraz rozwój partnerstw edukacyjno-przemysłowych.

W ujęciu regionalnym dane przedstawione w publikacji pokazują znaczne zróżnicowanie terytorialne w dostępie do nauczycieli zawodu oraz w ofercie kształcenia branżowego. Wynika z tego potrzeba zróżnicowanego podejścia do polityki oświatowej w poszczególnych województwach, z uwzględnieniem specyfiki lokalnych rynków pracy, struktury gospodarczej regionów i dostępności instytucji doskonalenia nauczycieli. Raport może zatem stanowić narzędzie analityczne dla samorządów wojewódzkich, wspierające tworzenie regionalnych strategii edukacyjnych i kadrowych.

Z kolei na poziomie lokalnym raport dostarcza cennego materiału dla jednostek samorządu terytorialnego, dyrektorów szkół branżowych i centrów kształcenia zawodowego, umożliwiając im lepsze planowanie zatrudnienia, rozwoju pracowni dydaktycznych oraz współpracy z pracodawcami. Dane w układzie powiatowym pozwalają identyfikować luki kadrowe i przewidywać przyszłe potrzeby w zakresie kwalifikacji zawodowych.

Podsumowując, *Portret nauczycieli zawodu (edycja 2024)* to opracowanie o strategicznym znaczeniu dla modernizacji polskiego systemu kształcenia zawodowego. Wpisuje się ono w europejskie dążenia do wzmocnienia roli edukacji zawodowej jako kluczowego elementu gospodarki opartej na wiedzy i kompetencjach. Publikacja ta powinna stać się punktem odniesienia dla decydentów, samorządów i instytucji edukacyjnych przy planowaniu działań na rzecz zrównoważonego rozwoju kadry nauczycieli zawodu — od poziomu krajowego, przez regionalny, po lokalny.

dr Krzysztof Franciszek Symela
Łukasiewicz – Instytut Technologii Eksploatacji